

הישיבות והצבא על פי מרן הרב צבי יהודה

הקדמה

① כאשר פרצה מלחמת העצמאות, נקראו בחורי ישראל להתגייס להגנת העם והארץ. התעוררה אז מחלוקת חריפה בין גדולי התורה בדבר השתתפותם של תלמידי הישיבות במלחמה. היו גדולי תורה שפסקו שצריך להמשיך ללמוד ולא לבטל תורה, לעומתם היו גדולים שפסקו, שחייבים להשתתף במלחמה.

② בהסכמתם של מרן הרב צבי יהודה והרב הנזיר זכרם לברכה, התארגנה קבוצת בחורים מתלמידי ישיבת "מרכז הרב", בראשותו של הרב ר' מרדכי פרום זצ"ל, לעזור בהגנה על הרובע היהודי בירושלים. הם חילקו את היממה כך, שבמשך שמונה שעות ביום למדו בישיבה, ובערבים שמרו במשך שמונה שעות ברובע היהודי.

באייר תש"ח, כאשר המצור על ירושלים היה בעיצומו, כתב מרן הרב צבי יהודה מאמר מקיף על הנושא, תחת הכותרת "למצוות הארץ". המאמר התפרסם בשעתו כחוברת קטנה (מאוחר יותר נכלל בספרו "לנתיבות ישראל חלק א').

③ הרב שאר-ישוב כהן שליט"א {רבה של חיפה, בנו של הרב הנזיר} מספר על השתלשלות העניינים, שהביאה את הרב צבי יהודה לכתיבת המאמר (הדברים התפרסמו בעיתון "הצופה"):

"ראוי להזכיר כאן, בסיכום הדברים, מעשה שהיה: באותה התקופה, התנהל ויכוח על השתתפות בני הישיבות בירושלים, במערכה על הגנת העיר הנצורה. אנחנו, תלמידי "מרכז הרב", הלכנו בדרך רבותינו, מרן הרב צבי יהודה קוק זצ"ל ומרן אבי מורי הרב הנזיר זצ"ל. היינו פעילים בכל המחותרות – בהגנה, באצ"ל ובלח"י, והתייצבנו ל"מפקד שירות לעם", שהניח את התשתית לצה"ל, שהיה אז בהליכי הקמתו. אבל היו ראשי ישיבות רבים שלא השלימו עם זה. גם בתוך ישיבת "מרכז הרב" היה ויכוח. אמנם גם תלמידי הישיבות החרדיות התגייסו, אחר-כך, ל"גדוד טוביה", בפיקודו של הרב טוביה ביר ז"ל, שבנה ביצורים בירושלים, אבל זה כבר היה בשלב מאוחר יותר, בזמן המצור החמור ממש.

④ אני כאמור, התייצבתי לשרת ביחידות המיוחדות, שהתגייסו להגן על ירושלים העתיקה. היה זה לפני חג הפסח תש"ח. עשיתי זאת הסכמתו ובברכתו של אבי מורי, הרב הנזיר זצ"ל. העיר העתיקה של ירושלים הייתה נתונה במצור בתוך מצור, והיה צורך להזדמנות של מעבר בשיירה של הצבא הבריטי, כדי להיכנס אליה.

⑤ בימי ההמתנה, המשכתי ללמוד בישיבה. באחד הימים, יצאתי לרחוב הרב קוק, היכן שהיום "בית הרב", ואני רואה מודעת ענק: "דעת תורה של מרן הרב הרא"ה קוק זצ"ל, נגד גיוס בני ישיבות לצבא", וציטטות ממאמר, מכתב או איגרת של מרן הרא"ה קוק זצ"ל, שכתב דברים חריפים על כל מי שיעשה אנגריא בתלמידי חכמים, וקבע דעתו שלא ראוי לגייס בני תורה לצבא, וצריכים לשחררם, דברים שמאוד הדהימו אותנו.

⑥ עמדתי מול המודעה וחשבתי – מה עושים עכשיו? כל אחד מבני הישיבה, שנוהג חלילה, נגד פסק דינו של הרב זצ"ל, זה הוא דבר אשר לא יעשה, על אחת כמה וכמה אני, בנו של התלמיד המובהק (והתלמיד, כמאמר חז"ל, הוא כמו בן). פתאום אעשה מעשה, כנגד דעת הרב? הייתה זו התלבטות קשה מאוד, ממש חשך עלי עולמי – עולמה של תורת ארץ-ישראל. אבל אין מקרים בעולם כלל! באותו הרגע, כאשר לאחר קריאת הכרזת אני יורד, שקוע במחשבות ובהתלבטות, ופונה למרכז העיר – אני רואה פתאום, במורד רחוב הרב קוק, עולה לקראתי מורי ורבי, מרן הרב צבי יהודה קוק זצ"ל. הרב הלך לאטו, קצת צולע על רגלו, כהרגלו. בהיותי מקורב מאוד אליו – לאחר שעות שליוויתי אותו בטילים ובשיחות, שאני מצטער עד היום, שלא רשמתי אותם בזמנו – יכול היה להעריך באיזה מצב רוח אני נמצא.

⑦ בהגיעו אלי, עצר, הסתכל בי והרגיש מיד במצב רוחי. - שאר-ישוב – אמר לי – מה קרה? מדוע אתה כך נרגז וחיזור? סיפרתי לו את המעשה, והנה, נעמד הרב צבי יהודה קוק זצ"ל ברחוב ושאל בקול (וגם מי שזוכר את שאגותיו של רבנו כאשר היה מתרגש, לא שמע שאגה כזו) – זה זיוף ממש – כך צעק בקול גדול, פעם ועוד פעם.

⑧ אחרי שנרגע, ביקשתי שיסביר לי. הוא אמר – צריך לדעת על מה ואל מי כתב אבא מארי זצ"ל. הוא כתב מכתב לרב ד"ר הרץ, שהיה הרב הראשי בלונדון, לגבי גיוסם לצבא בריטי של תלמידי ישיבה אשר הגיעו מרוסיה ומפולין, כפליטים בימי מלחמת העולם הראשונה, וישבו ולמדו תורה. כנראה, שהרב הראשי של אנגליה, לא ראה בהם אזורחי המקום, ולכן לא צייד אותם במסמכים שהם "פרחי כהונה". (אצל אזורחי המדינה היו פוטרים, להבדיל, את פרחי הכמורה שלהם מהצבא). הם ביקשו מכתב מהרב קוק זצ"ל, והרב כתב לרב הראשי, ד"ר הרץ, ואולם עניין זה איננו נוגע לירושלים לארץ-ישראל כלל וכלל, ובוודאי שלא למלחמת מצווה. אמרתי לו – אם כך, אני מבקש, שהרב יכתוב ויברר לנו בכתב את הדברים!

⑨ אמר לי הרב צבי יהודה – ירושלים היום נתונה במצור, ואין אף דפוס שמוכן יהיה להדפיס את הדברים, כיצד נפרסם ונפיץ זאת? החלטתי לקחת על עצמי את הדבר. אמרתי למורי ורבי זצ"ל – אני לוקח על עצמי את ההדפסה!

ישב הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל וכתב את החוברת הידועה הנקראת בשם: "למצוות הארץ" – "על דבר חובת ההתגייסות למשמר העם הישראלי". החוברת הזאת נדפסה אחר-כך. גם בספרו של מורנו זצ"ל "לנתיבות ישראל" ("למצוות הארץ" עמודים 123-114).

הלכתי וביקשתי אישור ממטה ההגנה של ירושלים, שידפיסו את החוברת. זכור לטוב ד"ר יצחק רפאל ז"ל, שהשתדל בדבר הזה. החוברת נדפסה אז כחוברת קטנטונת, שאפשר היה לשים אותה בכיס. אני לא ראיתי אותה, כי מיד לאחר מכן, הגיעה השעה שהייתי צריך להתייצב, להתחיל ולקבל את התפקיד, להיכנס לתוך ירושלים העתיקה, להגן עליה ולהילחם עליה, והדברים ידועים.

⑩ כאשר חזרתי, בחורף תש"ט, פצוה ופגוע-רגל, משבי האויב, כשמונה חודשים לאחר הכרזת המדינה, החליטו השלטונות לשכן אותנו בבית הבראה בזיכרון-יעקב, בוילת של משפחת אהרונסון. בית זה היה מוקדש לפצועים מקרב היחידות הצבאיות המיוחדות. יום אחרי בואנו לשם, אני מסתכל דרך החלון ורואה את מרן הרב צבי יהודה זצ"ל עולה במעלה המקום. הוא בא לבקר אותי. התרגשתי מאוד. הרב צבי יהודה נכנס לחדרי, חיבק ונשק אותי, פרץ בבכי, והוציא מכיסו את החוברת שכתוב היה עליה "למשמר העם הישראלי" – חוברת קטנטונת, שאני שומר עליה עד היום. על גביה כתב הקדשה:

"לחמוד נפשי ורוחי וידידי (כך הייתה הענווה של מורנו), הרב רבי אליהו יוסף שאר-ישוב בן הרב דוד הכהן, היועץ, היוזם, הדורש (היות שאני ביקשתי וסייעתי לו להדפיס), ערוכה ושמורה בראשית הופעתה, לשוב פדויי ה' ירושלימה, בכל שמחת הישע, אשר מעולם ומלואו היא גאולתה, בשנת הקטורת (שנת "הקטרת" בגימטריה – תש"ט), צבי יהודה הכהן קוק."

הישיבות והצבא על פי מרן הרב צבי יהודה

1 תלמוד בבלי מסכת יומא דף פד עמוד ב תנו רבנן: מפקחין פקוח נפש בשבת והזריו הרי זה משוכח, ואין צריך לטול רשות מבית דין. הא כיצד? ראה תינוק שנפל לים - פורש מצודה ומעלהו. והזריו הרי זה משוכח ואין צריך לטול רשות מבית דין - ואף על גב דקא צייד כווריי. ראה תינוק שנפל לבור - עוקר חוליא ומעלהו. והזריו הרי זה משוכח ואין צריך לטול רשות מבית דין - אף על גב דמתקן דרגא.....

2 שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שכט ד. אפי' מצאוהו מרוצץ, שאינו יכול לחיות * אלא לפי שעה, מפקחין ובודקים עד חוטמו; אם לא הרגישו בחוטמו חיות, (י) אז ודאי מת לא שנא פגעו בראשו תחלה (יא) לא שנא פגעו ברגליו תחלה.

3 ביאור הלכה סימן שכט ד"ה * אלא לפי אלא לפי שעה - ואף על גב דלא שייך הכא הטעם חלל שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה משום דלאו דוקא שבת ה"ה שאר מצות כמו שכתב המאירי ביומא וז"ל ואעפ"י שנתברר שאי אפשר לו לחיות אפילו שעה אחת שבאותה שעה ישוב בלבו ויתודה עכ"ל אמנם באמת נראה דכל זה הוא לטעמא בעלמא אבל לדינא לא תלוי כלל במצות דאין הטעם דדחינן מצוה אחת בשביל הרבה מצות אלא דחינן כל המצות בשביל חיים של ישראל וכדיליף לה שמואל מוחי בהם כדכתב הרמב"ם פ"ב מהלכות שבת שאין משפטי התורה נקמה בעולם אלא רחמים וחסד ושלוש בעולם....

4 לא תעמוד על דם רעך רמב"ם הלכות רוצח ושמירת הנפש פרק א יד. כל היכול להציל ולא הציל עובר על +ויקרא י"ט ט"ז+ לא תעמוד על דם רעך, וכן הרואה את חברו טובע בים או ליסטים באים עליו או היה רעה באה עליו ויכול להצילו הוא בעצמו או שישכור אחרים להצילו ולא הציל, או ששמע גוים או מוסרים מחשבים עליו רעה או טומנין לו פח ולא גלה אוזן חברו והודיעו, או שידע בגוי או באנס שהוא קובל על חברו ויכול לפייסו בגלל חברו ולהסיר מה שבלבו ולא פייסו, וכל כיוצא בדברים אלו, העושה אותם עובר על לא תעמוד על דם רעך.

6 כסף משנה שם: כתב הגהות מיימון עבר על לא תעמוד וכו' בירושלמי מסיק אפי' להכניס עצמו בספק סכנה חייב עכ"ל. ונראה שהטעם מפני שהלה ודאי הוא ספק; 7 סמ"ע סימן תכו ס"ק ב עובר על לא תעמוד כו'. ובהגהות מיימוניות [פ"א מרוצה הט"ו דפוס קושטא] כתבו דבירושלמי [ראה סוף פ"ח דתרומות] מסיק דצריך אפילו להכניס עצמו בספק סכנה עבור זה, והביאו הב"י [סעיף ב'], וכתב ז"ל, ונראה שהטעם הוא מפני שהלה ודאי והוא ספק, עכ"ל. גם זה השמיטו המחבר ומור"ם ז"ל, ובוזה י"ל כיון שהפוסקים הרי"ף והרמב"ם והרא"ש והטור לא הביאו בפסקיהן, משו"ה השמיטוהו גם כן;

8 מנחת חינוך בקומץ מנחה מצוה רצו כתבתי דאין סברא כלל להכניס עצמו בספק סכנה עבור חברו שהוא בודאי סכנה. אחרי זה הראה לי תלמידי מפורש בשו"ת רדב"ז חלק שני סימן תרכ"ה כתב כן בפירושו. וכתב מי שעושה כזהו זה חסיד שוטה דאינו מחויב כלל, והנאני שכוונתי לדעתו. אך מכל מקום צריך עיון על הרדב"ז דלא הביא הירושלמי אשר הובא בכמה מקומות דמפורש לפי עדותו דמחויב להכניס את עצמו בספק סכנה בשביל חברו שהוא סכנה ודאית, וצריכים אנו לקבל באימה דברי הירושלמי, וצ"ע.

9 ורבינו במאמרו למצות הארץ, הוסיף הסבר משלו, שבאמת גם אלו שהשמיטו ולא כתבו במפורש את דברי הירושלמי, מכל מקום הדוגמאות שכתבו כגון התקפת הליסטים או היה רעה וכו' יכולה להיות בהם סכנה גם למציל !!! ובכל זאת עליו להציל {אמנם הרדב"ז באמת לא סובר כך}.

10 וזו לשון רבנו:

בכלל הדברים של החיוב להציל את מי שטובע בנהר או ליסטים באים עליו או היה רעה באה עליו (שהביטאוהו הראשונים והאוסקים ולא נזכר שהוא דלקא באופן רחוק שאין בו שום חשש סכנה להטובע ולהתקף מהליסטים ומחיות) שהרי סתם שטף המים או התקפת הליסטים או החיות הרעה יכול להיות בהם חשש סכנה גם בשביל מי שבא להציל, וכמבואר בסנהדרין ע"ב. שגם התנגשות הגנב במחצרת היא על דעת, ואפשרות של הריגה וכתב הרמב"ם שם: אם רואה טובע בים שחשש הסכנה שיכול להיות גם אל הבא להציל, הוא יותר מצו מהא שחשש בטביעה בנהר. (שבנוגע

12 תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף עג עמוד א

להבלטת הסכנה של הטובע הרי גם בספק וחשש סכנה יש החיוב לעשות כל פעולות הצלה אם רק אינו ודאי סכנה להציל). ועל זה כתב שחייב להציל, והוסיף: אם יכול להציל; כי חיוב ההצלה המחייב את כל מי שעמדו רגלי אבותיו על הר סיני, אין לו אלא תנאי אחד זה, שיהיה יכול להציל, ורק זה ולא כל נמוק אחר הוא שפוטט ומצויה מכלל חיוב-תורה זה. וכאשר ליסטים מרצחים באים על אנשי יישובנו ועל תלמי דרכינו, והתגברות של ריבוי כוחותינו המגינים והלוחמים נוגעת לשמירת חיי נפשות והצלתם, ולבטול הסכנות שלהם, הרי ממילא מצות-תורה זו מטלת על כל מי שיכול לקיימה כל מי שמחויב במצוות ואינו פורק עולן ממנו. בכל החומר המיוחד שבה במצות עשה ובמצות לא תעשה, שלא להתעלם ולהשתמש ממנה.

כתנאי: מניין לרואה את חברו שהוא טובע בנהר, או היה גוררתו, או לסטין באין עליו, שהוא חייב להצילו - תלמוד לומר לא תעמד על דם רעך. - גופא: מנין לרואה את חברו שהוא טובע בנהר או היה גוררתו או לסטין באין עליו שהוא חייב להצילו תלמוד לומר לא תעמד על דם רעך. והא מהכא נפקא? מהתם נפקא: אבדת גופו מניין - תלמוד לומר והשבתו לו! - אי מהתם הוה אמינא: הני מילי - בנפשיה, אבל מיטרח ומיגר אגורי - אימא לא, קא משמע לן.

14 עד כאן חומר החיוב החיוב של כל הצלת חיי נפש בישראל שהוא מכריע את כל שאר חיובי התורה חוץ משלשה הדברים היוצאים מהלל הוזה: עבודה זרה גילוי עריות ושפיכת דמים. ולא רק בודאו אלא גם בכל צד ספיקו כמפורש לעיל. 15 { המשך מאמרו של רבנו } הצלת קיומם של ישראל בארצם

על אחתי-כמה יוכמה כאשר המצב הזה נוגע לכל הצלת קיומם של ישראל בארצם, וממילא לכל הצלת קיומם של ישראל בכללם, (וכמבואר בדברי הרמב"ם בספר המצוות מצוה-עשה קנן על הבטחת קיומם של ישראל בארץ-ישראל, מתוך ההבטחה האלוהית, שלא אחת אותות האומה, ועאיכוכי לפי כל אלה הגדולות והנפלאות אשר הראנו בומננו וזו השם-יתברך, בתנודמי שבטו ומשענתו, בהתגלות-התאמתות דברי נבואיו וחכמיו, לקיבוץ נדחי גלותו לבנין בית-חיינו), - ומבוארים הדברים במשפט-כחן סי' קנן קמד שהצלת כלל ישראל היא חשובה ומיגדר מילתא לפי כל גברי הלכותיה וחיוביה המיוחדים, ולא עוד אלא שכל קיומם זה של ישראל הוא קיומה של התורה, ובמדרש-רבה קהלת פ"א אמר רשב"י,

מי נברא בשביל מי. התורה בשביל ישראל, ולא ישראל בשביל התורה. ואם אמרת שנבראת בשביל ישראל היא קיימת לעולמי עולמים ישראל שנברא בכוחו עאיכוכי. 19 וכתנאי דבי אליהו רבא פ' י"ד: דרכם של בני אדם אומרים התורה קדמה ואני אומר ישראל קדמה, ובתניגה ה': ציון שגלו ישראל ממקומם אין לך בטול תורה גדול מזה. אמנם הננו בטוחים כי ד' לא יטוש את עמו ולא יעזוב את נחלתו, וכי עצתו העליונה, לאמור לציון עמי לכנס את פורו ולקומם את הריסות ארצו, לתחיותו ולהושיבו על אדמת-קדשו, כמובן קום תקום למרות כל פרפורי-רשעתם ונבכיי-ססתלם של הגוים הרוגשים להפריעה. - אבל מאי דמיפקדינן מיבעי לן למיעבדי? בכל האחריות של חיובי תורה ומצוותיה, ועל כך נקוה ונבטח, יחזק ויאמץ לבנו בתחלת החסד וצפיות הישועה, שתחול ברכת ד' בעזו שלומו ובגאולת אמתו וצדקו, להופיע במהרה במקום חיותנו ובתוך ועל-גבי מעשינו.